

Professori Ilkka Virtanen
Pohjanmaan Maanpuolustusilta

Talvi- ja jatkosotien ihmeiden perintö turvattava tulevissa puolustuspoliittisissa ratkaisuisa – myös Pohjanmaan maakunnissa

*Juhlapuhe pohjalaisten tykkimiesveteraanien tapaamisessa
Vaasan Sotilaskodissa 14.8.2004*

Jatkosodan ihme

Sauna, sisu ja kansainvälisten velvollisuuksien tinkimätön täyttäminen (ulkomaisen velan sääntillinen takaisinmaksu itsenäistymisemme alkuvuosikymmeninä, sotakorvauksista suoriutuminen määrääkaakin nopeammin jne.) ovat esimerkkejä käsitteistä, jotka on totuttu ulkomaita myöten liittämään Suomeen ja suomalaisiin. Näihin suomalaisuuden tunnusmerkkeihin kuuluu eittämättä myös legenda talvisodan ihmeestä, joka syntyi, kun runsas neljämiljoonainen kansakunta – sotilaallisesti vielä puutteellisesti varustautuneena – pystyi kunniakkaasti puolustautumaan materiaalisesti ylivoimaista vihollista vastaan. Suomalaisten joukkojen henki, taistelutahto ja sotataito osoittautuivat niin ylivoimaisiksi viholliseen nähden, että ne pystyivät kompensoimaan materiaalisissa edellytyksissä olleet puutteet.

Talvisodan ihme tarvittiin, että pieni ja itsenäisenä toimijana vielä nuori kansakunta pystyi säilyttämään itse valitsemansa yhteiskuntamuodon ja itse luomansa kulttuurin. Näiden säilyttäminen ja edelleen kehittäminen vaativat kuitenkin vielä uuden ihmeen, jatkosodan ihmeen kesän 1944 ratkaisutaisteluissa. Eli kuten puolustusvoimain komentaja amiraali Jan Klenberg on äskettäin todennut, talvisodan ihmeen rinnalle on syytä tasaveroisena nostaa Talin-Ihantalan ja muiden menestyksekkäiden ratkaisutaistelujen muodossa toteutunut jatkosodan ihme.

Onkin ilahduttavaa, että nämä vuoden 1944 kesä-heinäkuun tapahtumat ovat lopulta, nyt kun 60 vuotta on kulunut itse tapahtumista, saatettu laajamittaisesti yleiseen tietoisuuteen. Helsingin Sanomat mm. on julkaissut laajan artikkelisarjan jatkosodan viimeisen kesän ratkaisutaisteluista, samoin televisiossa on nähty filmikoosteita näistä maamme kohtalonhetkistä ja olemme myös päässeet seuraamaan veteraanien käyntejä 60 vuoden takaisilla uhri- ja sankarikentillä. Koen suurena kunniana sen, että voin tänään olla mukana Teidän, Talin ja Ihantalan sankareiden, kesäisessä tapaamisessanne täällä sodanaikaisten joukko-osastojenne perustamisalueella, (historiallis-kulttuurisella) Etelä-Pohjanmaalla.

Kulunut 60 vuoden aika, Baltian maiden kohtalo II maailmansodan jälkeen sekä Neuvostoliiton romahtamiseen liittyvät tapahtumat ovat muuttaneet myös muutoin yleistä suhtautumista käymiimme sotiin, erityisesti jatkosotaan. Enää ei juurikaan puhuta hävitystä sodasta vaan lopputulos nähdään pohjimmiltaan voitollisena, em. Helsingin Sanomien artikkelisarjankin teemana oli ”1944 – Suomen torjuntavoitto”. Tosiasiana tietysti on ja pysyy, että Suomi joutui sekä sodan aikana että vielä sen jälkeenkin raskaisiin menetyksiin ja uhrauksiin, mutta vihollisen varsinainen päämäärä, Suomen valtaaminen ja miehittäminen sekä saattaminen Baltian maiden tapaan omaan välittömään vaikutuspiiriinsä, koki karvaan tappion. Kesän 1944 torjuntavoittojen ansiosta oli mahdollista, että viime vuosisadan alkupuolella saavutettu ja talvisodassa säilytetty itsenäisyytemme sekä sen puitteissa valitsemamme yhteiskuntamuoto saivat – monista lähinaapureistamme poiketen – katkeamatta jatkua ja edelleen kehittyä aina vuosisadan loppuun saakka. Suomen sotien jälkeinen historia onkin osoittanut, että maamme ei ole ollut pelkästään selviytyjä vaan varsinainen 1900-luvun eurooppalainen menestyjä.

Vaasa – sotaväen ikimuistoinen tukikohta

Kunnioitetut eteläpohjalaiset tykkimiesveteraanit. Edustatte neljää eri sodanaikaista joukko-osastoa. Olette tuolloin yhteisessä rintamassa pysäyttäessänne vihollisen hyökkäyksen. Nyt olette jälleen keränneet voimanne yhteen ja kokoontuneet yhdessä muistelemaan mennyttä sekä arvioivasti tarkastelemaan niin nykyistä kuin tulevaakin maanpuolustusta. Kokoontumispaikkanne on tänä vuonna historiallis-kulttuurillisen Etelä-Pohjanmaan keskus, Vaasa, jolla pitkät ja kunniaakkaat perinteet myös maanpuolustuksen sektorilla.

Vaasan ja samalla Etelä-Pohjanmaan maanpuolustuksellisen historian voidaan katsoa ulottuvan aina 650 vuoden taakse, sillä 1300-luvun loppupuolella nykyisen Vanhan Vaasan alueelle perustettiin Korsholman linna, joka toimi Korsholman linnaläänin keskuksena. Linna on jo vuosisatoja sitten raunioitunut ja sen jäännökset ovat hävinneet olemattomiin. Jäljellä on vain linnasta kertova maakumpu muistomerkkeineen. Kaiken kaikkiaan tiedot linnasta ovat hyvin niukat, mutta varsin ilmeistä on, että linnan pääasiallinen tarkoitus oli puolustuksellinen: Ruotsin valtakunnan alueen ja etujen valvonta täällä Pohjanlahden itärannalla. Koko Ruotsin vallan myöhemmänkin ajan Vaasassa oli sotaväkeä, mm. Pohjanmaan Rykmentti, jonka perinneosasto toimii vielä tällä hetkellä aktiivisesti Oravaista tukikohtanaan pitäen.

Autonomian aikana oli uuden emämaan Venäjän näkökulmasta luonnollista, että länteen suuntautuvaa puolustusta vahvistettiin. Vaasassa olikin sotaväkeä koko autonomian ajan, pääosin venäläistä. Kaupunkilaiset kokivat sotaväen majoittamisen ja ylläpidon suureksi rasitteeksi. Uusi vaihe syntyi, kun tämä puukasarmialue, jonka perinteikkäässä sotilaskodissa juuri nyt olemme, rakennettiin 1860–1880 -luvuilla ja Vaasan varuskunta varsinaisesti syntyi. Sanotaan, että jokainen maa tarvitsee armeijan. Mutta jos tuo armeija koostuu vieraista joukoista, tilanne on kaikkea muuta kuin toivottu. Siksi ei olekaan sattumaa, että itsenäistymisen yhteydessä haluttiin miltei ensimmäisenä toimenpiteenä irti vieraista joukoista. Vaasassa oltiin ensimmäisinä liikkeellä näiden joukkojen aseista riisumiseksi, alkoi Vapausota. Ja Vapausotana vuoden 1918 taistelut täällä Etelä-Pohjanmaalla nimenomaan koettiin.

Vaasa on myös jääkärien kaupunki. Vaasa ympäristökuntineen toimi merkittävänä keskuksena jääkärivärväyksen aikana. Ja tätä kautta Saksassa koulutuksensa saaneet jääkärit Suomeen helmikuussa 1918 myös palasivat. Kun kansallinen armeijamme sitten heti itsenäistymisen jälkeen perustettiin, Vaasan jääkäriperinne sai jatkoa, sillä Kaartin Jääkäripataljoona oli sijoitettuna varuskuntaan aina 1930-luvulle saakka. Sotiemme aikana täällä perustettiin useita sotilasyksiköitä, mm. tänään täällä edustettuina olevat Simolan patteristo (Kev.psto 13) ja Wuoriston patteristo (Rask.psto 20). Sotien jälkeen varuskuntaa hallitsi Jääkäripataljoona 1, myöhemmältä nimeltään Pohjanmaan Jääkäripataljoona. Vaasalaisia otti kovasti luonnon päälle, kun tämä pataljoona tasan 40 vuotta sitten siirrettiin polkupyörämarssilla Sodankylään. Tuskaan saatiin kuitenkin lievitystä, kun heti samana kesänä tilalle saatiin Vaasan Rannikkopatteristo Suomenlinnasta. Osana Puolustusvoimien rationalisointia ja rannikkopuolustuksen uudelleenjärjestelyä patteristo lakkautettiin itsenäisenä joukko-osastona v. 1998 ja sen toiminnot siirrettiin pääosin Tammisaaren Dragsvikiin. Tästä lopulliseksi koetusta iskusta vaasalaiset eivät ole vielä tänä päivänä täysin toipuneet.

Puolustusvoimien aluehallinnon uudet järjestelyt

Puolustusvoimissa jatkuu tämän vuosikymmenen kuluessa se johtamisjärjestelmiin liittyvä rakenteellinen kehitys, joka alkoi jo 1990-luvun alussa. Tuolloin lakkautettiin Puolustusvoimien aluehallinnon perusyksiköt, sotilaspäämajat, ja niiden tehtävät siirtyivät niitä alueellisesti laajemmille sotilaslääneille. Esimerkiksi Pohjanmaan alueella Vaasan, Seinäjoen ja Kokkolan

sotilaspiirit lakkautettiin ja niiden tehtävät ovat nyt Vaasan sotilasläänillä. Sotilasläänille jäivät luonnollisesti myös vanhan Pohjanmaan sotilasläänin tehtävät.

Alueellisen sotilashallinnon yksiköistä ovat tuon uudistuksen jälkeen jäljellä sotilasläänit ja maanpuolustusalueet. Tulossa olevan uudistuksen avulla on tarkoitus luopua vielä toisesta näistä tasoista. Jäljelle jääviä aluehallintoyksiköitä (alue-esikuntia), nimeltään mahdollisesti sotilasläänejä, tulee olemaan lukumääräisesti nykyistä huomattavasti vähemmän. Eräs vahvasti esillä ollut vaihtoehto on, että näiden uusien alue-esikuntien lukumäärä ja alueelliset rajat olisivat samat kuin siviililääneillä.

Tässä on jälleen uusi uhkakuva Vaasalle ja Vaasan sotilasläänin kattamalle alueelle yleisemminkin. Suuri vaara näet on, että uusien sotilasläänien esikuntien sijaintipaikat ovat samat kuin siviililäänienkin, varsinkin, jos niissä on vielä jäljellä joukko-osastotoimintaa. Läntisen Suomen osalta tulisi siis tämän mallin mukaisesti kysymykseen Turku. Rajavartiolaitoksen osalta tämän suuntainen kehitys on jo toteutunut. Kun tähän yhdistetään joissakin suunnitelmassa esillä ollut tavoite sotilassoittokuntien yksikkökoon kasvattamiseksi soittokuntia yhdistämällä ja tämän seurauksena mm. Pohjanmaan Sotilassoittokunnan mahdollinen siirto Kajaniin sekä Kauhavan Ilmasotakoulun tulevaisuuteen liittyvät epävarmuustekijät, ovatkin Vaasa ja Pohjanmaan maakunnat pahimman vaihtoehdon toteutuessa tyhjennetyt varsin perusteellisesti sotaväestä.

Mutta kun jatkamme tätä pienimuotoista SWOT-analyysiämme pidemmälle, huomaamme uuteen tilanteeseen sisältyvän myös mahdollisuuksia alueen maanpuolustukselliselle kehitystyölle. Eduskunta saa syksyllä käsiteltäväkseen hallituksen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon. Selonteko pitää sisällään keskeiset turvallisuuspoliittiset linjaukset (mm. Nato-kysymyksen) ja suuret aselajilinjaukset, mutta myös edellä viitatus aluehallinnollisen uudistuksen. Yksi noin viidestä sotilasaluehallintoyksiköstä käsittänee läntisen Suomen, jonka alue vastanee Länsi-Suomen siviililääniä. Alue on vahvasti kaksikielinen. Koska ruotsinkielisen väestön painopiste on yhä selvemmin Vaasaa ympäröivällä rannikkoseudulla, Vaasalla on kiistatta parhaat edellytykset tarjota esikuntatyypilliset palvelut (kutsunnat, kertausharjoitukset, kriisiaikojen toiminnot) molempia kieliryhmiä tyydyttävällä tavalla. Vaasalla on tarjota alueelliselle esikunnalle tarkoituksenmukaiset ja turvavaatimukset täyttävät tilat. Alueella on kokemusta niin maa-, meri kuin ilmavoimienkin esikuntatehtävistä. Puhumattakaan siitä, minkälaisen maanpuolustustahdon nykyisen Vaasan sotilasläänin alue pystyy perinnöksi uudelle alueelle siirtämään. Olkoon siis yhden uuden sotilasalueen esikunnan sijoituspaikkana Vaasa. Joku raja yhden alueen kokemille menetyksille tulisi jo pelkästään tasapuolisuussyistä asettaa.

Alueelliset vapaaehtoisjoukot maanpuolustustyön tueksi

Riippumatta siitä, mihin sotilaalliset alue-esikunnat lopulta sijoittuvat, toimintoja on jäätävä myös nykyisille alueille aivan vastaavalla tavalla kuin tapahtui siviilipuolella uusien suurläänien syntyessä. Sillä eiväthän puolustushallinnon alueelliset tehtävät uudistuksen myötä mihinkään häviä: kutsunnat, kertausharjoitukset, kriisiajan valmiuksien ylläpito jne. vaativat jatkossakin syvällistä alueellista ja paikallista asiantuntemusta, etätyönä niiden hoitaminen menestyksekkäästi ei onnistu. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö ja reserviläistoiminta kaipaavat niin ikään tukeutumista lähellä olevaan sotilasyksikköön.

Suomen maanpuolustusdoktriinin lähtökohtana on yleiseen asevelvollisuuteen perustuva armeija. Tehdyt tutkimukset osoittavatkin, että niiden kansalaisten osuus väestöstämme, jotka ovat valmiit puolustamaan maatamme tarvittaessa myös asevoimin, on pysynyt jatkuvasti erit-

täin korkeana. Tämä asennoituminen muodostaakin välttämättömät edellytykset asevelvoittu-
suusarmeijan toimivuudelle. Puolustusvoimat ovat kuitenkin joutuneet muiden hallinnonalo-
jen tapaan törmäämään taloudellisiin realiteetteihin. Myönnetyt määrärahat ovat olleet jatku-
vasti alimitoitettut osoitettuun tarpeeseen verrattuna. Tekninen kehitys on ase- ja johtamisjär-
jestelmien rintamalla niin voimakasta ja nopeaa, että materiaalihankintojen tietystä minimi-
tasosta ei ole voitu niukkojenkaan budjettien aikana tinkinä. Tämä on puolestaan näkynyt
mm. kertausharjoitustoiminnan voimakkaana supistumisena.

Maanpuolustustahtoa siis on, mutta varusmiesaikana hankittujen sotilaallisten maanpuolustus-
taitojen ylläpitämiseen ja ajantasaistamiseen ei reserviläisillä ole läheskään riittäviä mahdolli-
suuksia. Vapaaehtoinen reserviläistoiminta ja muu maanpuolustustyö on tullut tässä avuksi.
Sitä on syytä edelleenkin lisätä ja tehostaa. Toiminnan systemaattinen organisointi ja entistä
tiiviimpi yhteistyö ja tukeutuminen Puolustusvoimien alueellisiin yksiköihin lisäisivät toimin-
nan maanpuolustuksellista vaikuttavuutta ja turvaisivat samalla toiminnan pysymisen kontrol-
loituna ja yleisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaisena.

Maakuntajoukkojen perustaminen on yksi vahvasti esillä ollut vaihtoehto edellä tarkastellun
maanpuolustustahdon kanavoimiseksi toiminnaksi ja toiminnan kontrolloiduksi järjestämisek-
si. Hallituksen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko ottanee kantaa myös suunnitel-
tuihin maakuntajoukkoihin. Pääesikunnan toimesta on jo viime talvena valmistunut suunni-
telma maakuntajoukkojen perustamiseksi alueellisen puolustuksen osaksi ja kriisivalmiuden
tehostamiseksi niin normaali- kuin poikkeusoloissakin. Maakuntajoukot koostuisivat noin
50000 - 100000 pääasiassa sitoutumishalukkaasta reserviläisestä. Järjestelmän on tarkoitus
alkaa toimia vuoden 2008 alusta.

Maakuntajoukot olisivat hyvin koulutettuja ja motivoituneita sekä alueellisesti sitoutuneita,
sillä ne olisi koulutettu suojaamaan paikallisia kohteita. Maakuntajoukkojen toiminnassa ko-
rostuisi siten vahva paikallisidentiteetti. Joukoilla vahvistettaisiin puolustusvoimien alueellista
toimintakykyä ja motivoitaisiin reserviläisiä, jotka vapaaehtoisesti haluavat ylläpitää, kehittää
ja täydentää osaamistaan omassa sodan ajan tehtävässään. Reserviläisiä hyödynnettäisiin rek-
rytoinnissa, koulutuksessa sekä omatoimisessa harjoittelussa sodan ajan kokoonpanossa.
Toimintaa ohjaisi ja valvoisi puolustusvoimat, ja se toteutettaisiin yhdessä Maanpuolustus-
koulutus ry:n kanssa. Perustettavilla maakuntajoukoilla tuettaisiin myös siviiliviranomaisille
annettavaa virka-apua, jota tähän asti ovat antaneet puolustusvoimien palkattu henkilöstö ja
palveluksessa olevat varusmiehet. Maakuntajoukot lisäisivät näin puolustusvoimien näky-
vyyttä nimenomaan sellaisilla paikkakunnilla, joiden läheisyydessä ei ole varuskuntaa.

Vastaavan tyyppinen vapaaehtoiseen sitoutumiseen perustuva järjestelmä on käytössä useissa
Euroopan maissa, esimerkiksi Pohjoismaissa kodinturvajoukot. Suomessakin monien siviilivi-
ranomaisten toiminnassa hyödynnetään vapaaehtoisvoimia, esimerkkejä pitkälle kehittyneistä
vapaaehtoisjärjestöistä ovat mm. vapaapalokunnat, Punainen Risti sekä meripelastustoiminta.
Kaikille on yhteistä se, että vapaaehtoisvoimin täydennetään yhteiskunnan ylläpitämiä kansa-
laisten turvajärjestelmiä.

Viime sotiemme rauhanehtojen seurauksena vapaaehtoiset maanpuolustusjärjestöt, Suojelus-
kunnat ja Lotta Svärd järjestö, jouduttiin poliittisista syistä lakkauttamaan. Nyt ovat olosuh-
teet ja mielialat muuttuneet ja aika on kypsä uuden tyyppisten vapaaehtoisuuteen perustuvien
maanpuolustusta tukevien joukkojen synnyttämiseksi. Käytännössä ilman Puolustusvoimien
joukko-osastoja jätetylle, poikkeuksellisen vahvasta maanpuolustustahdostaan tunnetulle ny-
kyisen Vaasan sotilasläänin alueelle maakuntajoukot olisivat enemmän kuin tervetullut asia.
Nämä joukot yhdessä Vaasaan sijoitettavan alueellisen esikunnan kanssa takaisivat, että
maanpuolustustyön edellytykset olisivat täällä jatkossakin turvatut.